

## TALABALARDA TARBIYAVIY JARAYONLARNI TASHKIL ETISHGA YO‘NALTIRILGAN AMALIY-KASBIY TALABLAR

**Adizova Gulzoda Mehriddinovna**

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti  
Pedagogika kafedrası o‘qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11210071>

*Annotatsiya.* Maqolada Talabalarda tarbiyaviy jarayonlarni tashkil etishga yo‘naltirilgan amaliy-kasbiy talablar haqida ma‘lumotlar keltirilgan.

*Kalit so‘zlar:* Talabalar, tarbiyaviy jarayonlar, kitobxonlik, professor-o‘qituvchilar, talaba-yoshlar, innovasion yondashuv, auditoriya, ilmiy tadqiqot ishlari.

## PRACTICAL AND PROFESSIONAL REQUIREMENTS FOR THE ORGANIZATION OF EDUCATIONAL PROCESSES IN STUDENTS

*Abstract.* The article provides information about the practical and professional requirements for the organization of educational processes in students.

*Key words:* Students, educational processes, reading, professors and teachers, students-youth, innovative approach, audience, scientific research works.

## ПРАКТИЧЕСКИЕ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К ОРГАНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА У СТУДЕНТОВ

*Аннотация.* В статье представлена информация о практических и профессиональных требованиях к организации учебного процесса у студентов.

*Ключевые слова:* Студенты, образовательные процессы, чтение, профессорско-преподавательский состав, студенческая молодежь, инновационный подход, аудитория, научно-исследовательские работы.

Oliy ta‘lim muassasalarida xalqaro yetakchi tajribalarni hisobga olgan holda talaba-yoshlarni kitobxonlikka oid bilimlarini shakllantirish va rivojlantirish sifatini oshirish, professor-o‘qituvchilar ilmiy salohiyatini ko‘tarish, ta‘limda texnologiyalar, zamonaviy yondashuvdan foydalanish jarayonlari dunyo ta‘limida munosib o‘ringa ega ekanligini hisobga olib, bu boradagi ilmiy tadqiqot ishlari tahlil eish va quyidagi muammolar: birinchidan, talaba-yoshlarni kitobxonlikka oid bilimlarini shakllantirish usullari, vositalari va jarayonlarini to‘liq tushunib yetmasliklari, ikkinchidan, talaba-yoshlarni kitobxonlikka oid bilimlarini shakllantirishda pedagogik va axborot texnologiyalari integratsiyasi, pedagogik va kitobxonlikka doir bilimlar integratsiyasi, innovasion yondashuv asosida auditoriya, auditoriyadan tashqari mash g‘ulotlar hamda pedagogik amaliyot jarayonlarini tashkil etish texnologiyalari haqidagi tasavvurlarning yetarli darajada emasligi, uchinchidan, esa, talaba-yoshlarni kitobxonlikka oid bilimlarini mustaqil ma‘lumot avlodlar tajribasini, fan-texnika yutuqlarini o‘z ichki tuyg‘ulari asosida mustaqil o‘rganishga qaratilgan harakatlar majmuining natijasi bo‘lib, kitobxonlik insonning shaxsiy qobiliyatlarini rivojlantirish jarayoni hisoblanadi. Kitobxonlik talaba shaxsi rivojlanishida, tajribalarni egallashida qulayliklar yaratsa, mustaqil ta‘lim esa ta‘lim olishning asosi hisoblanadi.

Mustaqil ta‘lim – bu insonning o‘zi tanlagan vositalar va adabiyotlar yordamida avlodlar tajribasini, fan-texnika yutuqlarini o‘rganishga y o‘naltirilgan shaxsiy harakatlar jarayoni.

Bunda insonning ichki dunyosi, his-tuy g'ulari, mustaqil fikrlash qobiliyati asosiy rol o'ynaydi.

Demak, pedagogik jarayonni samaradorligi nafaqat ta'lim-tarbiya jarayonini ilmiy asosda tashkil etishga, balki mustaqil ta'limni yo'lga qo'yish, talabalarda o'zini-o'zi tarbiyalash ko'nikmalarini shakllantirish, shuningdek, refleksiv ta'limiy muhitni hamda o'zaro ta'sir jarayonini tashkil etishga bo'g'liq bo'ladi.

Shuningdek, pedagogik jarayonlarni talabalarning mustaqil ta'lim jarayonida olgan tushunchalari asosida samarali tashkil etish va mazkur jarayonda ularni ijodiy fikrlashga o'rgatish asosida innovatsion faolligini ta'minlash, shuningdek, ularning refleksiv qobiliyatlarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bu o'z navbatida talabalarning mustaqil ishlashi va mustaqil o'rganishi uchun alohida topshiriqlar berish va unda ularning boshlan g'ich tushunchalari darajasini hamda moyilligini o'rganish asosida berilayotgan topshiriqlarni bajarishga ularda qiziqishni shakllantirish kabi qator talablarni belgilaydi.

Pedagogik jarayonlarni tashkil etishda shaxslararo munosabatlarda pedagogik tafakkurni rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi tarbiyaviy munosabatlarning mavjudligi va ularning o'ziga xos xususiyatlarini ham inobatga olinishi zarur.

Ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish va uni amalga oshirishda, ta'lim-tarbiya jarayoni ishtirokchilari, ya'ni o'qituvchi hamda talabalar o'zaro ma'lum bir belgilangan munosabatda bo'ladilar, bu munosabatlarni iqtisodiy, siyosiy va boshqa munosabatlardan farqli ravishda tarbiyaviy munosabatlar deb aytishimiz mumkin.

Tarbiyaviy munosabatlar insonlarning o'zaro tajriba almashinishi, tajribalarni o'zlashtirishi, qo'llashi, ular o'rtasidagi doimiy munosabat, ya'ni aloqalar tizimi bo'lib, inson-inson, inson-texnika-inson, inson-kitob-inson, inson-tabiat-inson, inson-san'at-inson kabi tarbiyaviy munosabatlar shaklida vujudga keladi va mazkur jarayonda inson ikkinchi bir insonga bevosita o'zining xatti-harakatlari bilan yoki vositalar yordamida ta'sir o'tkazishi mumkin, bu jarayon ixtiyoriy ta'lim muassasalaridagi rahbarlar bilan xodimlar, o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi munosabatlarni ham qamrab oladi.

Tarbiyaviy jarayondagi o'zaro munosabatlar insonlar o'rtasidagi doimiy munosabat (aloqalar) bo'lib, ular inson shaxsini rivojlantirishga, ya'ni mustaqil ma'lumot, mustaqil ta'lim olish va o'zini-o'zi tarbiyalashni shakllantirishga xizmat qiladi, shuningdek, bu pedagogik jarayon hisoblanadigan insonlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarda turli shakllarda namoyon bo'ladi, ya'ni mazkur jarayonda ishtirok etayotgan ma'lum bir insonning bilimi, muomala va muloqot madaniyati, kiyinishi, gavda harakatlari, qobiliyati, fan-texnika, san'at va tabiatga bo'lgan munosabati hamda qiziqishi ikkinchi bir insonga va boshqa insonlarning faoliyatiga, ya'ni fikrlashi, tasavvuri va dunyoqarashining o'zgarishiga hamda tafakkurining rivojlanishiga o'z ta'sirini ko'rsatadi

Yuqorida keltirilgan tarbiyaviy munosabatlarga e'tibor qaratadigan bo'lsak, "inson-inson" munosabatlari shaklida birinchi o'rinda talabaning o'z o'rtoqlari bilan "talaba-talaba", o'qituvchining o'z talabalari bilan "o'qituvchi-talaba" munosabatlarini ko'rish mumkin, talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarda va talaba bilan o'qituvchi o'rtasidagi munosabatlarda tarbiyaviy

munosabatlarning mavjudligini, ya'ni mazkur munosabatlarda pedagogik tafakkurning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi bevosita ta'sir jarayoni mavjudligini ko'rsatadi.

Demak, talabalar o'rtasidagi hamda o'qituvchi bilan talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar jarayonida vujudga keluvchi bevosita ta'sir jarayonini inobatga olish zarur bo'lib, bu bevosita ta'sir muloqot jarayonida yoki masofadan turib ham vujudga kelishi mumkinligi pedagogik jarayonlarda o'ziga xos ahamiyat kasb etadi.

Masalan, inson-inson munosabatlarida bevosita ta'sir vujudga keluvchi muloqot jarayonini ko'rib chiqadigan bo'lsak, pedagogik faoliyatga tayyorlash jarayoni mavzusida tashkil etiladigan suhbat jarayonida ixtiyoriy ishtirokchining, ya'ni suhbat jarayonidagi o'qituvchi yoki talaba (o'z fikrini bildirayotgan shaxs)ning pedagogik faoliyatning mazmun-mohiyati, ahamiyati va zaruriyati yo'nalishidagi tushunchalari, kasbiy qiziqish, kasbiy faoliyat, kreativlik, kommunikativlik, kognitivlik, umummilliy qadriyatlar, milliy urf-odatlar va ularni qadrlashi, Davlat ramzlariga bo'lgan hurmati va e'tibori uning samimiy va diqqat bilan so'zlashi, o'z fikrini to'la va to'g'ri ifodalashi hamda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar va yaratilayotgan yangiliklar, qo'lga kiritilayotgan yutuqlar haqida gapirayotganda ma'g'rurlanib va ehtirolarga berilib so'zlashi, uning yuzidagi tabassum, samimiylik va jo'shqinlik, o'z suhbatdoshiga qarab turishi va uni tinglay bilishi, suhbatdoshi uchun ham o'z fikrlarini bildirishi va samimiy suhbatlashishi uchun imkon yaratishi mazkur jarayon ishtirokchilarida pedagogik kasbiga muhabbat, fidoiylik, Vatanga muhabbat, sadoqat va e'tiqod, Konstitutsiya va qonunlarga, Davlat ramzlariga, umuminsoniy qadriyatlar va milliy urf-odatlariga hurmat, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar va rivojlanishlarga moyillik va islohotlarning natijalariga qiziqish, kelajakka ishonch shakllantirishga hamda ularda tinchlik, mustaqillik, erkinlik va ba'g'rikenglikni qadrlash, tariximizni o'rganish va tahlil qilish, yaratilayotgan yangiliklar va yutuqlardan ma'g'rurlanish kabi his-tuyg'ularni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Talabalar va o'qituvchilar ma'lum bir belgilangan munosabatda bo'lsalarda, talabalar va o'qituvchilarning o'z funksional vazifalari bo'lib, mazkur funksional vazifalarni, ya'ni o'qitish va o'qitish, o'rgatish va o'rganish kabi funksional vazifalarni amalga oshirish jarayonida doimiy jonli muloqotda bo'lavermaydi. Shunga qaramasdan, barcha talabalar o'rtasida hamda o'qituvchilar bilan talabalar o'rtasida, shuningdek, o'qituvchilar o'rtasida ham bevosita o'zaro ta'sir mavjudligi tarbiyaviy munosabatlarda namoyon bo'ladi.

Bizning fikrimizcha, mazkur bevosita ta'sir jarayoni masofadan turib, muloqotsiz tarbiyaviy jarayonda vujudga keladi. Masalan, talaba o'z o'qituvchisining eslaganda, uning ismini eshitganda yoki o'qituvchi so'zini eshitganda, shuningdek, unga o'rnak bo'layotgan yoki uni ranjitgan o'qituvchini uzoqdan ko'rganda, u haqida fikr yuritadi va mazkur jarayonda o'qituvchining bilimi, dunyoqarashi, kiyinishi, jamoadagi mavqei, o'zi kabi o'qituvchilar o'rtasidagi o'ro'si, mustaqillikka, Vatanga, Davlat ramzlariga, umuminsoniy qadriyatlar va milliy urf odatlarga bo'lgan munosabati hamda bularga ijobiy munosabatda bo'lgan talabalarga bo'lgan munosabatlari haqida talaba o'ylaydi, bu o'z navbatida talabaning dunyoqarashini o'zgarishiga o'z ta'sirini ko'rsatadi.

Inson-inson munosabatlarini hamda inson-inson munosabatlari jarayonida, hattoki muloqotsiz jarayonda ham o'zaro ta'sir mavjudligini inobatga olish va mazkur jarayonlarni to'g'ri tashkil etishga e'tiborni kuchaytirish zarur.

#### **REFERENCES**

1. Abdulloh Muhammad ibn Ismoil al- Buxoriy. Hadis II qism. - T.: Qomuslar bosh tahririyati, 1997. - 607 b.
2. Avesto // Tarixiy-adabiy yodgorlik: Asqad Mahkam tarjimasi. – T.: Sharq, 2001. – 400 b.
3. Musurmonova O. Yuqori sinf o‘quvchilari ma’naviy madaniyatini shakllantirishning pedagogik asoslari: Ped.fan.dok....diss. – T., 1993. – 364 b.